

NYELV **VILÁG**

A BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA
IDEGEN NYELVI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS INTÉZETÉNEK
SZAKMAI KIADVÁNYA

2004 – 2014

15

2014

Szerkesztőbizottság

Barthalos Judit, dr. Hegedüs Gyula, Hukné dr. Kiss Szilvia,
dr. Kéri András, Lehr Emma, Szendrői Ildikó

Főszerkesztő

Dr. Kéri András

Technikai szerkesztő

Deák Gabriella

Szerkesztőség címe:

1054 Budapest, Alkotmány u. 9-11.

ISSN 1786-0636

Felelős kiadó: Medvéné dr. Szabad Katalin

Készült a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar házi nyomdájában.

Formátum: A/4

Ívszám: A/5

Példányszám: 400

Munkaszám:

Az explicitációs hipotézis a nyelvészeti fordításkutatásban

DR. POLCZ KÁROLY
KKK

1. Bevezető

Klaudy szerint „az explicitáció fordítástechnikai művelet, melynek során bizonyos elemek, amelyek a forrásnyelvi szövegben impliciten (rejtetten, burkoltan) voltak benne, explicitté (világossá, nyíltan kifejezetté) válnak a fordításban” (1999a: 118). Az explicitáció mint az egyik lehetséges fordítási univerzálé már a kezdetektől meghatározta a fordítástudománnyal foglalkozó kutatók gondolkodását. A jelenséggel számos tanulmány és néhány monográfia is foglalkozik. Találunk köztük elméleti problémafelvető megközelítést (Toury 2001), kategorizációra törekvő munkát (Klaudy 1999b), olyan empirikus tanulmányokat, amelyek csupán néhány példa alapján fogalmazták meg hipotéziseiket (Blum-Kulka 1986; Heltai 2005), kisebb korpuszon végzett vizsgálatokat (Klaudy 1996; Pápai 2001), sőt a 90-es évek második felétől a számítógépes nyelvészet térhódításával előtérbe került a digitálisan olvasható párhuzamos és összehasonlítható szöveggörpuszok használata, amelyek segítségével az explicitáció nagy mennyiségű fordított és autentikus szöveg alapján vált kutathatóvá (Olohan és Baker 2000).

2. Blum-Kulka explicitációs hipotézise (1986)

Az explicitációs hipotézis megfogalmazása Blum-Kulka (1986) nevéhez fűződik. Tanulmányában a fordítás eredményeképpen keletkezett szövegekben vizsgálta a szövegszintű kohéziós és koherenciális eltolódásokat.

Blum-Kulka szerint a kohéziós eltolódásoknak két lényeges oka van. Egyrészt, mivel a forrásnyelv és a cél nyelv grammatikai rendszere eltér, a transzformációk során a cél nyelvben más-más kohéziós kötéstípusok jelennek meg, amelyek nemcsak a szöveg kohéziójában, hanem explicitágében is eltolódásokat eredményeznek. Másrészt a fordítás folyamatára jellemző, hogy a fordító megpróbálja értelmezni a forrásnyelvi szöveget. Ennek következtében óhatatlanul redundánsabb cél nyelv szöveg jön létre. Így a forrásnyelvi szöveg kohéziós szempontból explicitább lesz. Ennek alapján Blum-Kulka a következőképpen fogalmazta meg az explicitációs hipotézist:

„A forrásnyelvi szöveg interpretációjának folyamatában olyan CNY [cél nyelv] szöveg jöhet létre, amely redundánsabb, mint a FNY [forrásnyelvi] szöveg. A redundancia kifejeződik abban, hogy nő a CNY szöveg kohézív explicitágének szintje. Ezt az érvelést az explicitációs hipotézisnek nevezhetjük, amely azt állítja, hogy a FNY szövegről a CNY szövegre való áttérés folyamatában megfigyelhető a kohézív explicitág növekedése, függetlenül a két nyelv rendszerbeli és szövegépítési különbségeitől. Ebből az következik, hogy az explicitációt olyan jelenségnek tartjuk, amely inherens része a fordítás folyamatának.”

(1986: 19, ford.: Klaudy 1999b: 17)

Az explicitációt Blum-Kulka univerzális jelenségnek tartja, amely tetten érhető a nyelvtanulók, a nem professzionális és a professzionális fordítók nyelvű produktumaiban egyaránt.

A tanulmány második részében Blum-Kulka az olvasó- és a szövegfüggő koherenciális eltolódásokkal foglalkozik, amelyek következtében megváltozhat, vagy akár el is veszhet a szöveg jelentéspotenciálja. Az olvasófüggő eltolódásokat a közönség megváltozásával magyarázza. Mivel

a fordított szöveg befogadója általában eltérő háttértudással és szkémákkal rendelkezik, így előfordulhat, hogy nem tudja levonni a megfelelő következtetéseket, ezért nem érzi koherensnek a szöveget. A szövegfüggő koherenciális eltolódások a konkrét fordítói megoldásokkal állnak összefüggésben. A fordító egyszerűen nincs tisztában a forrásnyelvi szöveg jelentéspotenciáljával, ezért nem tudja azt megfelelőképpen közvetíteni.

A tanulmány végén a szerző nagyobb mintán végzett empirikus kutatások szükségességére hívja fel a figyelmet, amelyek segítségével feltárhatók az A nyelvre jellemző kötéstípusok egy adott regiszterben, B nyelv jellemzői hasonló regiszterben, valamint az A-B nyelv között mindkét irányú fordítás során létrejövő kohéziós eltolódások. Álláspontja szerint csak a stilisztikai preferenciák által diktált fakultatív megoldásokat szükséges figyelembe venni. A fordítások vizsgálatával bebizonyítható, hogy a célnyelvi szöveg kohéziós mintázata nem célnyelvi-, de nem is forrásnyelv-specifikus, hanem önálló rendszert alkot. Ez pedig az explicitáció jelenségére utal.

A koherenciális eltolódások kimutatásához, mivel ezek a szöveg jelentéspotenciálját érintik, a diskurzusközpontú pszicholingvisztikai megközelítést javasolja, amely segítséget nyújt a szövegek elemzésben, valamint az általuk keltett hatás vizsgálatában. Amennyiben a homogén forrás- és célnyelvi közönség értelmezése eltér, akkor olvasó- vagy szövegfüggő eltolódásokról van szó.

3. Az explicitáció további vizsgálata

Blum-Kulka (1986) mérföldkőnek számító tanulmányának megjelenése után számos kutató kezdett el foglalkozni az explicitáció jelenségének vizsgálatával. Séguinet (1988) bár alapjában véve egyetért az explicitációs hipotézissel, mégis több ponton is kritikát fogalmaz meg Blum-Kulka megállapításaival kapcsolatban. Az explicitációs hipotézis definícióját túlságosan szűknek tartja. Szerinte „az explicititás nem feltétlenül jelent redundanciát” (1988: 106). Blum-Kulka több szót talált az angolról franciára fordított szövegekben. Ez Séguinet szerint az „angol és a francia nyelv közötti [...] stilisztikai különbségekre vezethető vissza” (1988: 107). Séguinet megállapítja, hogy Blum-Kulka az explicitáció jelenségét némiképp negatív fényben tünteti fel. Vitatja Blum-Kulka azon állítását, mely szerint „minél tapasztalatlanabb a fordító, annál jobban tükröződik a célnyelvi szövegben a forrásnyelvi szöveg értelmezésének folyamata” (Blum-Kulka 1986: 20). Ettől pedig a célnyelvi szöveg explicitabb lesz (1986: 20). Blum-Kulka megállapítása szerint az explicitáció tapasztalt és tapasztalatlan fordítókra egyaránt jellemző (1986: 21). Ebből Séguinet szerint az következik, hogy „az explicitáció lehet, hogy általános [jelenség], mégsem kívánatos” (1988: 108). Arra is rámutat, hogy Blum-Kulka megközelítésében keverednek a nyelvi problémákhoz és a szöveg interpretációjához köthető fordítói stratégiák (1988: 107).

Tekintettel arra, hogy a nyelvi rendszerek alapvető eltéréseket mutatnak, különbséget kell tenni a nyelvi rendszer és fordítási folyamat által diktált fordítói döntések között. „Az explicitáció terminusát [...] csak az olyan hozzáadásokra [...] kellene alkalmazni, amelyek nem magyarázhatók a két nyelv közötti strukturális, stilisztikai és retorikai eltérésekkel” (1988: 108). Séguinet az explicitáció következő három formáját különbözteti meg:

„A fordításban olyasmiről kerül kifejezésre, amely nem szerepelt az eredetiben, a célnyelvi szövegben olyasmiről kerül nyíltan kifejezésre, amit a forrásnyelvi szöveg preszuppozíció által implikál vagy ért meg, a forrásnyelvi szöveg egy eleme a fókusz, a hangsúly vagy a lexikai választás folytán fontosabbá válik a fordításban” (1988: 108).

A tanulmány második részében Séguinet egy kisebb szaknyelvi korpuszon angol–francia nyelvpárban vizsgálta az explicitáció jelenségét. Kimutatta a fordított szöveg nagyobb fokú explicitágát a forrásnyelvi szöveggel szemben, amely a módosult téma-réma kapcsolatoknak,

fókusznak és a kötőszók hozzáadásának tulajdonítható, valamint annak, hogy a fordítók az alárendelt információt mellérendelő szerkezetben emelték ki. Ezek az eredmények megerősítették több előző francia–angol irányban végzett vizsgálatának eredményét. A lexikai választások szintjén azonban nem sikerült kimutatnia az explicitációt. Míg az angolról franciára fordított szövegekben a szókincs kevésbé bizonyult precíznek, mint a forrásszövegben, addig francia–angol irányban ennek az ellenkezőjét tapasztalta.

Toury felveti, hogy az explicitációs hipotézis tesztelésére megfelelő módszer lenne az ún. cloze-teszt, tekintettel arra, hogy „az explicititás és az olvashatóság között nyilvánvaló, de semmi esetre sem egyszerű korreláció áll fenn” (2001: 227). Szerinte a cél nem egyszerűen az, hogy igazoljuk vagy elvessük Blum-Kulka (1986) explicitációs hipotézisét, hanem inkább az, hogy módosítsuk, illetve hogy meghatározzuk azokat a körülményeket, amelyek között az explicitáció jellemző. Az explicitáció mélyreható vizsgálatát javasolja annak megállapítására, hogy kimutathatók-e eltérések az explicitációs stratégiák alkalmazásában a nyelvtanulók és fordítók, nem professzionális és professzionális fordítók munkáiban, írott és szóbeli fordításokban, első és második nyelvre fordított szövegekben, illetve olyan kultúrákban, amelyek központi jelentőséget tulajdonítanak a fordításnak olyan kultúrákkal szemben, amelyekben a fordítás csupán marginális tevékenység (2001: 227). Ezek után a következő lényegre törő kérdést fogalmazza meg: „Ha a hasonlóságok valóban [...] a nyelvi közvetítési folyamatoknak tulajdoníthatók, akkor vajon minek tulajdoníthatók az eltérések?” (2001: 227).

Klaudy (1999b) explicitációs tipológiájában az explicitáció következő négy típusát különbözteti meg: kötelező, fakultatív, pragmatikai és fordításspecifikus. A kötelező explicitációt a fordítók azért végzik el, mert az egyes nyelvek közötti rendszerbeli eltérések miatt csak így kaphatnak helyes mondatot, tehát más választási lehetőségük nincs. A fakultatív explicitáció nem rendszerbeli, hanem nyelvhasználatbeli különbségekre vezethető vissza. A fakultatív explicitáció tehát nem kötelező, de ha a fordító nem végzi el, akkor „a célnyelvi szöveg egésze [...] nem fog megfelelni a célnyelvi olvasók várakozásának, érezhető lesz rajta, hogy fordítás” (Klaudy 1999b: 11). Ez az explicitációtípus létrejöhet a szavak szintjén, mondat szinten és szövegszinten is.

A fordító gyakran azért egészíti ki a célnyelvi szöveget, mert a célnyelvi olvasó háttértudása nem teszi lehetővé a szöveg megfelelő értelmezését. Klaudy ezeket a kiegészítéseket a pragmatikai explicitáció körébe sorolja, továbbá megjegyzi, hogy ez valójában a fakultatív explicitáció egyik típusa, mégis azért érdemel külön kategóriát, mert nyelven kívüli okokkal magyarázható (Klaudy 1999b: 13).

A fordításspecifikus explicitáció csoportjába azok a bővítések tartoznak, amelyek sem rendszerbeli, sem nyelvhasználatbeli, de nem is kulturális eltérésekkel magyarázhatók, hanem a fordítási folyamat természetéből adódnak. Ennek oka egyrészt az, hogy a fordító más gondolatait fogalmazza meg, így nehezebb eljutnia a gondolattól a nyelvi formáig, másrészt megpróbálja az üzenetet világossá tenni a befogadó számára, így hajlamos értelmező jellegű betoldásokkal ellátni a szöveget. Harmadik okként a szerző az aszimmetria hipotézist jelöli meg, mely szerint „az explicitáció és az implicitáció nem szimmetrikus műveletek [...]” (Klaudy 1999b: 18). A „kooperációs elv” alapján a fordítók gyakrabban alkalmazzák a konkretizálást, felbontást és betoldás műveletét (explicitációt), mint az általánosítást, összevonást és kihagyást (implicitációt) (1999b: 18).

Klaudy (1996) egy másik tanulmányában kisebb korpuszon tesztelte az explicitációs hipotézis érvényességét. Vizsgálatában egy professzionális fordítót arra kért, hogy fordítson le egy 491 szóból álló beszédet angol nyelvre, majd ezt hat szakfordító hallgatóval visszafordította magyar nyelvre. A kísérlet során arra kereste a választ, hogy a szöveg visszafordítása során a fordítók

megőrzik-e a magyarról angolra fordított szövegben megjelenő explicitációkat. A magyarról angolra történő fordítás során jelentősen emelkedett a szavak száma (491-ről 835-re), míg a magyarra visszafordított szöveg, bár az angol szövegnél rövidebb lett, mégis átlagosan több szót (600) tartalmazott, mint az eredeti magyar szöveg. Ebből a szerző azt a következtetést vonta le, „hogy a magyarról angolra fordított szövegben alkalmazott explicitáció nem tűnt el teljesen az angolról magyarra történő visszafordítás során (1996: 106).

A továbbiakban az explicitáció különböző típusai mentén vizsgálódott. Megállapította, hogy a kötelező explicitáció nyilvánvaló módon eltűnik a visszafordítás során, ez azonban nem mondható el mindig a fakultatív, a pragmatikai és a fordításspecifikus explicitációról. A kísérlet eredményei arra engednek következtetni, hogy az írásbeli fordítás folyamatára valószínűleg jellemzőbb az explicitáció (hozzáadás), mint az implicitáció (kihagyás) (1996: 110).

Pápai (2001) PhD-disszertációjában Blum-Kulka explicitációs hipotézisét tesztelte kétnyelvű angol–magyar és egynyelvű magyar–magyar korpusz segítségével. Az angol–magyar korpusz nyolc angol művet és azok magyar fordítását, míg a magyar–magyar korpusz nyolc magyarra fordított és ugyancsak nyolc autentikus (nem fordított) magyar mű szövegét tartalmazta. A korpuszokban a szépirodalmi művek között helyet kapott a tudományos értekező próza is. Az elemzés a szövegek első száz mondatára terjedt ki. Pápai a következő négy hipotézist állította fel:

- „1. Az angolról magyarra fordított szövegek explicitebbek, mint a forrásnyelvi angol szövegek.
2. A fordítás útján létrejött magyar szövegek explicitebbek, mint az eredeti magyar szövegek.
3. Az explicitáció mértéke magasabb a tudományos szövegekben, mint a szépirodalmi szövegekben.
4. Az explicitáció a fordítás univerzális sajátossága.” (Pápai 2002: 98)

A szerző angol–magyar fordítási irányban 16 explicitációs műveletet tárt fel és elemzett. Ennek segítségével mutatott rá az explicitáció formájára, jellegére és kiváltó okaira. A magyar–magyar korpuszon alkalmazott vizsgálati módszer az előzőtől merőben eltérő, ugyanis „nem fordítói műveleteket, hanem azok alkalmazása során létrejött szövegjellemzőket [vizsgált]” (2002: 104). A vizsgálatban szereplő adatok elemzésével Pápai bebizonyította, hogy az 1. 2. és a 4. hipotézis igaz, míg a harmadikat a kutatás akkori állása szerint elvetni kényszerült.

Burnett (1999, hivatkozik rá Olohan és Baker 2000) MSc-disszertációjában kimutatta, hogy bizonyos angol idéző igék után az angol *that* kötőszó gyakrabban szerepel angolra fordított szövegekben, mint autentikus (nem fordított) angol szövegekben. Olohan és Baker (2000) ennek nyomán kezdték meg korpusznyelvészeti módszerek segítségével az angol *say* és *tell* igék különböző alakjait (*say, said, says, saying, tell, told, tells, telling*) követő *that* kötőszó használatának vizsgálatát. Kutatásukat a TEC (the Translational English Corpus – Fordított Angol Szövegek Korpusza) és a BNC (British National Corpus – Brit Nemzeti Korpusz) korpuszból nyert adatok alapján végezték el. A körülbelül 3,5 millió szavas TEC korpusz különböző nyelvekről angol nyelvre fordított szövegeket tartalmaz. Az anyag túlnyomó részét (82%) szépirodalmi szövegek alkotják, de kisebb arányban megtalálhatók benne légitársaságok fedélzeti lapjai, életrajzi írások és egyéb újságcikkek (a vizsgálat óta a korpusz nagysága és jellemzői változtak). A fordításokat angol anyanyelvű fordítók készítették, akik között nők és férfiak egyaránt találhatók. Az autentikus angol szövegeket tartalmazó BNC korpusz alapján egy olyan összehasonlítható alkorpuszt állítottak össze, amely jellemzőiben hasonlít a TEC-korpuszra. Az eltérés csupán annyi, hogy nemcsak teljes szövegeket, hanem szövegrészeket is tartalmaz.

Az eredmények alapján a szerzők megállapították, hogy a vizsgált igék különböző alakjai után a *that* kötőszó többször fordul elő a fordításokban, mint az autentikus szövegekben. Értelmezésük szerint a kutatási eredmények a szintaktikai explicitáció jelenségére utalnak. Azt is sikerült kimutatniuk, hogy „a *that* kötőszóval használt bizonyos lexikai és szintaktikai mintázatok jellemzőbbek a fordított, mint az eredeti angol szövegekre [...] A *that* kötőszó gyakrabban fordul elő a fordított TEC-korpuszban egyszerűbb szintaktikai szerkezetekkel, mint az autentikus szövegeket tartalmazó BNC-ben” (2000: 157).

A passzív szerkezetbe csomagolt *it is said that* kifejezés jellemzően a fordított korpuszban jelent meg. A passzív szerkezetek általában bonyolultabbnak számítanak, de a szerzők ezt azzal próbálták magyarázni, hogy a hasonló fordulatok inkább tekinthetők állandósult kifejezéseknek, mint bonyolult szintaktikai szerkezetnek (2008: 157), bár a jelenség okára nem tudtak teljes körű magyarázattal szolgálni.

További figyelemre méltó kutatási eredmény, hogy a *tells* alak átvitt értelemben szignifikánsan magasabb arányban fordult elő a TEC-ben, valamint a visszaható névmások is általában gyakoribbak a fordított korpuszban az autentikus szövegekkel összehasonlítva. Azt is megállapították, hogy a fordítók az idéző tagmondatokban a névmásokkal szemben előnyben részesítik a tulajdonneveket. Ez a jelenség is az explicitációs hipotézist bizonyítja, amennyiben nagyobb mintán is igazolható.

Károly és munkatársai (Károly et al. 2000) magas és alacsony pontszámot elért középfokú vizsgafordításokon végeztek kohéziós elemzést Halliday és Hasan (1976) kohéziós taxonómiája alapján. A vizsgálat nem igazolta maradéktalanul azt a hipotézisüket, mely szerint a kohéziós eszközök használatából következtetni lehet a fordítások minőségére. A kutatás egyes részeredményei relevánsak az explicitációs hipotézis szempontjából is. A vizsgáztató által készített kulcsfordítás és a vizsgázók vizsgafordításai közötti eltéréseket vizsgálva kimutatták, hogy „a vizsgázók explicit módon jelölték a kötések olyan helyeken is, ahol a kulcsfordítás kihagyta vagy más grammatikai elemmel helyettesítette őket” (Károly 2007: 94). A magasabb pontszámot elért fordításokra jellemzőbb, hogy a logikai relációkat implicit módon fejezték ki, míg a gyengébbek több explicit kötőszót használtak. A vizsgálat eredményei azt a feltevést látszanak igazolni, hogy az explicitáció, legalábbis a kohéziós eszközök szintjén, inkább a kevésbé kompetens, mint az erősebb fordítások jellemzője (Károly 2007: 94).

Heltai (2005) az explicitáció jelenségének azon dimenzióját vizsgálta, mely szerint az explicitáció segítségével a célnyelvi szöveg érthetőbbé válik a befogadó számára. Tanulmányában három kérdést fogalmazott meg. Az első a hozzáadás (addition) és az explicitáció közötti kapcsolattal van összefüggésben. Szerinte fontos különbséget tenni a nyelvi (linguistic) és a valódi explicititás (true explicitness) között. Az előbbi bizonyos mértékben a hozzáadás szinonimájaként is felfogható, míg az utóbbi megkönnyíti a szöveg interpretációját. Az explicititás két típusa között némi átfedést feltételez, bár a nyelvi explicititás nem feltétlenül könnyíti meg a szövegfeldolgozást a befogadó számára, ugyanis az interpretáció több más tényezőtől is függ, így például a kontextustól, a kognitív környezettől, valamint attól is, hogy mennyire gyakori vagy megszokott a kérdéses nyelvi elem előfordulása. Álláspontja szerint pszicholingvisztikai vizsgálatokkal lehetne kimutatni, hogy az explicititás valóban megkönnyíti-e a szöveg értelmzését.

A tanulmány következő részében a redundancia és az ellipszis szerepét vizsgálta az explicitációban. Érvelése szerint:

„Az explicitáció növelheti a redundanciát és így segíthet az értelmezésben. Azonban az explicitáció nem minden típusa és előfordulása jár nagyobb redundanciával, valamint a nagyobb redundancia nem mindig segíti a feldolgozást. Másrészt az ellipszis általában megnehezíti a feldolgozást, de a releváns információ kiemelésével meg is könnyítheti azt” (2005: 66–67).

Az explicitációs hipotézis szerint a fordítók általában arra törekednek, hogy világosabban fogalmazzanak, így megkönnyítik a szöveg értelmezését a befogadó számára. Ezzel kapcsolatos Heltai harmadik problémafelvetése: ha a célnyelvi szöveg általában explicitebb, akkor minek tulajdonítható az a jelenség, hogy a fordítás gyakran nehezebben olvasható, mint az autentikus szöveg? A tanulmány egyik fontos következtetése szerint az explicititás nem biztos, hogy megkönnyíti az interpretációt, sőt akár meg is nehezítheti azt, ugyanis nagyobb kognitív terhet ró a befogadóra. Példaként a jogi szövegeket említi, amelyek explicititásuk ellenére gyakran nehezen érthetőek. Álláspontja szerint csak a valódi explicititásról mondható el, hogy megkönnyíti a szövegfeldolgozást.

Dimitrova (2005) orosz–svéd nyelvpárban vizsgálta a logikai relációkat. Míg az orosz ezeket többnyire implicit módon jelöli, a svéd nyelvre az angolhoz hasonlóan a nagyobb mértékű explicititás jellemző. A szerző elemzéseiben a folyamatközpontú megközelítést alkalmazta (TAP). Ennek segítségével mutatta ki, hogy mely típusú logikai relációk okoznak problémát a fordítás során és melyek nem. A vizsgálat eredményeiből arra következtetett, hogy a logikai relációk explicitálásának hátterében pragmatikai inferenciális folyamatok állnak. A fordító a felszíni szerkezet feldolgozásán túl a szöveg pragmatikai kontextusában mozgósítja saját háttértudását, valamint figyelembe veszi a fordítás célját is. Dimitrova kutatásai azt az álláspontot erősítik, mely szerint az explicitáció a fordítás folyamatának elválaszthatatlan velejárója, és mint ilyen a gyakorlott fordítók munkáját jellemzi. Álláspontja szerint szoros összefüggés figyelhető meg az explicitáció mértéke és a szöveg minősége között. Ezzel szembe helyezkedik a szakirodalomban szintén elterjedt másik nézettel, mely szerint az explicitáció a kezdő fordítókra jellemző (Károly 2007: 93).

4. Következtetések

Tanulmányomban azokat a fordítástudományi és nyelvészeti munkákat tekintetem át, amelyek tesztelték és továbbgondolták az explicitációs hipotézist (Blum-Kulka 1986). Az ismertetett vizsgálatok eredményei többnyire megerősítik azt a feltételezést, hogy az explicitáció a fordítás folyamatának elválaszthatatlan jellemzője.

Természetesen találunk példát ellentétes vélekedésekre is. Például a Károly és munkatársai által végzett vizsgálat (Károly et al. 2000) arra enged következtetni, hogy az explicitáció inkább a kevésbé kompetens fordításokra jellemző, bár meg kell jegyezni, hogy a szerzők olyan nyelvhasználók produktumait vizsgálták, akik nem valós fordítási tevékenységet végeztek. A mintamegoldást készítő szakember feltehetőleg nem professzionális fordítást, hanem csupán egy javítókulcsot kívánt közreadni. A nyelvvizsgálók is „csak” a középfokú nyelvvizsga követelményeinek kívántak megfelelni. Ezért valószínű, hogy ezek a nyelvi produktumok nem ugyanazt a folyamatot és eredményt tükrözik, mint amikor a fordító – akár professzionális, akár kezdő – valós fordítási igényt elégít ki.

Az explicitációs hipotézis igazolására vagy elvetésére nagyobb korpuszokon végzett vizsgálatok megbízhatóbb eredményeket adnak. Ezen vizsgálatok korlátai abban mutatkoznak meg, hogy nem egységes kritériumok alapján és csak egy-egy nyelvpárban végezték őket. Az explicitáció mint fordítási univerzálé minden kétséget kizáró bizonyítása csakis egy nagy nemzetközi projekt

keretében képzelhető el egységes és szigorú kritériumok alapján felállított, számos nyelvpárt, fordított és autentikus szövegeket egyaránt tartalmazó korpuszok és alkörpuszok mélyreható elemzésével, amelyek összeállításánál nem csupán a nyelvi, hanem a nyelvhasználó, a fordítás és a kultúra tágabb kontextusát meghatározó körülményeket is szükséges figyelembe venni (ld. Toury 2001).

Felhasznált irodalom

- Blum-Kulka, S. (1986) Shifts of cohesion and coherence in translation. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr. 17–35.
- Dimitrova, E. (2005) *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Halliday, M. A. K., Hasan, R. (1976) *Cohesion in English*. London: Longman.
- Heltai P. (2005) Explicitation, redundancy, ellipsis and translation. In: Károly K., Fóris Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies, In Honour of Kinga Klaudy*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 45–74.
- Károly K., Árvay Á., Edwards M., Fekete H., Kolláth K., Tankó, Gy. (2000) A szövegkohézió mérése a vizsgafordítások értékelésében. *Fordítástudomány*. II. évf. 2. szám. 36–63.
- Károly K. (2007) *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. (1996) Back-translation as a tool for detecting explicitation strategies in translation. In: Klaudy K., Lambert J., Sohár A. (eds.) *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica Kiadó. 99–114.
- Klaudy K. (1999a) Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* I. évf. 2. szám. 5–21.
- Klaudy K. (1999b) *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Olohan, M., Baker, M. (2000) Reporting that in translated English. Evidence of subconscious processes of explicitation? *Across Languages and Cultures*. Vol. 1. No. 2. 141–158.
- Pápai V. (2001) *Az explicitációs hipotézis vizsgálata*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Pápai V. (2002) Az explicitációs hipotézis vizsgálata angol-magyar és magyar-magyar párhuzamos korpuszok egybevetésével (értekezés tézisei). *Fordítástudomány*. IV. évf. 1. szám. 97–107.
- Séguinot, C. (1988) Pragmatics and the explicitation hypothesis. *TTR: traduction, terminologie, rédaction*. Vol. 1. No. 2. 106–14.
- Toury, G. (2001) *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

